

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПН УКРАЇНИ

Захаров Сергій Вікторович

УДК 371.21

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ**

13.00.07 - теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

- кандидата педагогічних наук

Київ-2001

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України

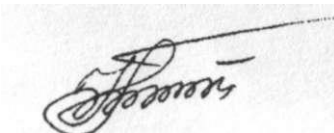
- Науковий керівник** — доктор педагогічних наук,
Кортев Віктор Петрович,
Інститут педагогіки АПН України,
головний науковий співробітник
лабораторії географічної освіти, м. Київ.
- Офіційні опоненти** — доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Гончаренко Семен Устимович,
Інститут педагогіки і психології
професійної освіти АПН України,
головний науковий співробітник, м. Київ;
кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник освіти
— **Вербицький Володимир Валентинович**,
директор Українського еколого-натуралістичного
центру учнівської молоді,
Міністерство освіти і науки України, м. Київ.
- Провідна установа:** Вінницький державний педагогічний університет
ім. М.М.Коцюбинського, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Захист відбудеться «20» листопада 2001 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.454.ІІІ в Інституті проблем виховання АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту проблем виховання АПН України (04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9)

Автореферат розысланий «20» жовтня 2001 р

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.П.Пустовіт

Актуальність дослідження. Головне завдання перебудови сучасної української школи — підвищення ефективності навчально-виховного процесу з метою сприяння всебічному і гармонійному розвитку людини, її інтелектуальному і моральному зростанню. У цей час особливо актуального значення набуває проблема виховання розвиненої творчої особистості в соціально-педагогічних умовах її життєдіяльності.

Одним із провідних орієнтирів української освіти і виховання є врахування здібностей, нахилів та інтересів школярів у процесі пізнання, що визначено Законами України «Про освіту» та «Про позашкільну освіту». Стає необхідним створення сприятливих умов для творчої діяльності дітей, які б допомагали їм самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації, формували потребу особистості в подальшому творчому сприйнятті світу.

Інтерес до пізнання навколишнього середовища виступає своєрідним епіцентром розвитку учня, його пізнавальної самостійності, формування позитивного ставлення до результатів власної праці. Пізнавальний інтерес постійно впливає на поведінку людини, на її духовну і розумову сфери, інтелектуальні, морально-етичні і комунікативні якості, тому він забезпечує виховання творчої особистості. Інтереси людини до пізнання дійсності чинять суттєвий вплив на особистість, вони тісно пов'язані з увагою, пам'яттю, мисленням, емоціями, волею і сприяють творчій самореалізації і духовному самовдосконаленню людини.

Проблема формування і розвитку пізнавальних інтересів завжди привертала увагу психологів, педагогів, методистів, учителів-практиків. В Україні ці питання, прямо чи опосередковано, розглядали А.М.Алексюк, І.Д.Бех, Н.М.Бібік, В.В.Вербицький, С.У.Гончаренко, Л.А.Гордон, О.І.Киричук, Б.С.Кобзар, Г.С.Костюк, В.М.Мадзігон, Р.А.Науменко, В.О.Онищук, В.М.Оржеховська, В.Ф.Паламарчук, І.П.Підласий, О.Я.Савченко, О.І.Синиця, В.О.Сухомлинський, Т.І.Сущенко та інші.

Значний внесок у розв'язання вказаної проблеми внесли російські психологи і педагоги: А.Б.Ананьєв, Ю.К.Бабанський, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, М.О.Данилов, Б.П.Єсіпов, В.І.Загвязинський, О.Г.Ковальов, А.М.Леонтьєв, І.Я.Лернер, М.І.Махмутов, Н.Г.Морозова, С.Л.Рубінштейн, М.М.Скаткін, Г.І.Щукіна та інші.

У галузях методики викладання природничих дисциплін з проблеми формування пізнавального інтересу відомі праці І.І.Барінової, Н.М.Буринської, Д.І.Водзинського, В.П.Голова, А.В.Даринського, О.М.Кабанової-Меллер, В.Г.Корнеєва, М.Ю.Костриці, М.П.Крачила, М.П.Откаленка, Г.П.Пустовіта, А.Й.Сиротенка, Д.Т.Трайтака, Є.Й.Шиповича, М.Т.Янката інших.

Цю проблему також розглядали і дослідники далекого зарубіжжя: Р.Бенуа,

Дж.Д.Брунер, Х.Василев, У.Джеймс, М.Дональдсон, К.Ізард, С.Карлссон, Й.Лінгард, А.Маслоу, Ж.Піаже, В.Оконь, Я. Рейковський, М.Сміт, Дж.Д.Філіпс, Й.Холандр, І.Хофман та інші.

Навчальна робота має провідне значення у задоволенні і розвитку інтересів учнів, тому основним напрямом педагогічних досліджень є вивчення проблеми формування пізнавального інтересу в навчальному процесі. Але позакласна робота, яка є сполучною ланкою між навчанням у школі та позашкільною освітою, має певні переваги у цьому напрямі: широке охоплення школярів різноманітними і цікавими формами організації дозвілля, добровільність виявлення інтересу до навчальних предметів або діяльності, пов'язаної з ними, задоволення інтересів учнів у галузях знань, які виходять за межі шкільної програми.

Аналіз стану проблеми формування пізнавальних інтересів у позакласній роботі в психолого-педагогічній і методичній літературі показав, що вона ще не одержала належного висвітлення, розглядається епізодично, відсутній аналіз системи засобів і методів цілеспрямованого розвитку інтересів учнів. Тому виникає проблема дослідити як пізнавальний інтерес, що належить до складних феноменів, формується у позакласній роботі, з яких джерел він бере основу для свого розвитку, який характер змін інтересів школярів у різних формах позанавчальної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження входило до плану науково-дослідної роботи Інституту педагогіки АПН України «Удосконалення змісту і методики шкільної географічної освіти, науково-методичне забезпечення її навчальних курсів для різних типів загальноосвітніх шкіл та класів», р/н 0196Ш03091.

Актуальність цієї проблеми, її теоретичне і практичне значення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Формування пізнавальних інтересів учнів основної школи у процесі позакласної роботи».

Об'єктом дослідження є навчально-виховний процес у загальноосвітній школі.

Предмет дослідження — організаційно-педагогічні умови формування пізнавальних інтересів учнів основної школи в позакласній роботі.

Мета дослідження — обґрунтування та експериментальна перевірка ефективних форм, методів і прийомів формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи.

Робоча **гіпотеза** дослідження полягає в припущенні, що позакласна робота сприятиме успішному формуванню пізнавальних інтересів учнів за умови, якщо:

— в школі на основі гурткової роботи послідовно і цілеспрямовано втілюються в навчальний процес раціональні форми, методи та прийоми позакласної роботи;

— здійснюється тісне поєднання системи різних форм організації творчої діяльності учнів;

— досконалюється методика позакласної роботи, яка спрямована на активізацію пізнавальної діяльності школярів;

— створюються якісні зміни в реалізації творчого потенціалу школярів, до яких ми відносимо науковий і дослідницький підходи у навчанні, краєзнавчий принцип навчання і виховання.

Відповідно до **об'єкта, предмета, мети і гіпотези** дослідження визначені такі **задачі**:

1. Вивчити і проаналізувати історію розвитку та сучасний стан проблеми формування і розвитку пізнавальних інтересів у педагогічній теорії і практиці.

2. З'ясувати на основі констатуючого і формуючого експериментів особливості прояву пізнавального інтересу учнів у позаурочний час, рівні сформованості означеної якості.

3. Визначити роль і місце позакласної роботи (гуртків і товариств, екскурсій і туристських походів, ігор, краєзнавчої роботи) у процесі формування пізнавальних інтересів учнів.

4. Виявити рівні прояву інтересів учнів в пізнавальній діяльності та визначити критерії сформованості пізнавальних інтересів у позакласній роботі.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики формування і розвитку пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі.

6. На основі результатів дослідження розробити методичні рекомендації для вчителів щодо організації позакласної роботи з урахуванням рівня розвитку пізнавальних інтересів учнів.

Методологічними засадами дослідження є наукові положення про закономірності розвитку особистості; система поглядів на виховання гармонійно розвиненої людини, що сформована філософами, психологами і педагогами; теорія розвивального навчання і виховання; ідеї гуманізації суспільства та освіти.

Під час розв'язання поставлених задач були використані такі **методи дослідження**:

а) **теоретичні**: вивчення і аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури з означеної проблеми; системно-структурний, історичний, порівняльний аналіз; статистичний і математичний методи, метод моделювання; аналіз і синтез результатів експерименту;

б) **емпіричні**: вивчення та узагальнення досвіду роботи шкіл та учителів; опитування (бесіди, анкетування, тестування та інтерв'ювання); вивчення змісту матеріальних носіїв інформації (учнівських робіт, шкільної документації); педагогічне спостереження і аналіз діяльності учнів; педагогічний експеримент; аналіз результатів експерименту.

Концептуальний підхід до розв'язання проблеми формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі передбачає такі вихідні позиції та ідеї:

1. Дослідження проблеми з позиції загальної теорії розвитку особистості

учня: ДОСЛІДЮ-експериментальна перевірка ролі позакласної роботи у процесі формування пізнавальних інтересів учнів у трьох напрямках: а) зміст позакласної роботи; б) форми, методи та прийоми організації позакласної роботи; в) пізнавальна діяльність учнів.

2. Пізнавальний інтерес складний, багатоаспектний і виявляється: як ефект впливу інтересу на особистість (позитивне ставлення до навчально-виховного процесу); як особисте вираження у мотиваційній сфері (потяг до знань); як якість діяльності (ставлення до змісту і процесу позакласної роботи); як формування особистості (активна пізнавальна діяльність).

3. Процесу формування особистості учня сприяють міцні знання про природу, історію і культуру рідного краю, які ґрунтуються на краєзнавчому принципі. Такий підхід у формуванні пізнавальних інтересів передбачає утвердження одвічних духовних цінностей людини: патріотизму, працьовитості, власного світогляду, національної свідомості.

4. Основними напрямками формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи є організація гуртків і товариств, посилення екскурсійно-туристської роботи, ефективне використання ігор. Ці форми мають можливості широкого охоплення школярів різноманітними видами добровільної пізнавальної діяльності, які сприяють забезпеченню стійких інтересів до навчання, до природничих дисциплін і до пізнання взагалі.

5. Навчально-виховний процес у позакласній роботі сприяє формуванню пізнавальних інтересів учнів, якщо застосовуються різноманітні методичні прийоми, які стимулюють творчу діяльність учнів. Вироблення в учнів свідомих знань, практичних умінь і навичок, прагнення до нових знань створюють основу для подальшого розвитку пізнавальних інтересів і становлення творчої особистості.

Ці вихідні положення дали можливість обґрунтувати напрями виховання творчої особистості за допомогою пізнавальних інтересів у позакласній роботі з урахуванням особливостей функціонування та розвитку сучасної української школи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася упродовж 6 років (1994-2000 рр.) на базі середніх загальноосвітніх шкіл №№ 31, 97, 125, 155, 157, академічної гімназії № 45, школи-лабораторії №85, профільної школи №119, навчально-виховних комплексів №№ 149 та 163 міста Харкова, Новомерчицької середньої загальноосвітньої школи Банківського району, гімназії №1 міста Куп'янська, середніх загальноосвітніх шкіл № 5 міста Куп'янська, № 5 міста Вовчанська Харківської області. В експерименті брали участь школярі і керівники гуртків Харківської обласної станції юних туристів, Валківського та Чугуївського центрів туризму Харківської області.

Експериментальне дослідження проводилось на матеріалах географії, біології, опосередковано розглядалися питання з хімії і фізики, а також історії, яка також є краєзнавчим предметом. Вибір зазначених предметів пов'язаний з тим, що їх вивчення відкриває значні можливості для формування і розвитку пізнавальних інтересів учнів на основі краєзнавчої і пошуково-дослідницької роботи в оточуючому середовищі.

Дослідження здійснювалось у **три етапи:**

На **першому** з них (1994-1995 рр.) вивчалась філософська, психологічна, педагогічна і методична література, теорія і практика позакласної роботи, передовий досвід учителів з досліджуваної проблеми; визначались мета, предмет і завдання дослідження, формулювалась його гіпотеза. На цьому етапі проводився констатуючий експеримент: визначались особливості прояву школярами пізнавальних інтересів, діагностування рівнів сформованості інтересів учнів; визначались зміст, форми і методи позакласної роботи.

На **другому** етапі (1996-1997 рр.) на основі аналізу можливостей навчально-виховного процесу в школі та рівнів сформованості пізнавальних інтересів учнів був проведений експеримент, під час якого перевірялись умови формування пізнавальних інтересів учнів, зміст, форми, методи і засоби позанавчальної роботи в школі.

Формуючий експеримент проводився в звичайних умовах навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі, де здійснювалась апробація і перевірялась ефективність розробленої нами методики формування пізнавальних інтересів школярів у позакласній роботі. В експерименті брали участь 1267 учнів 5-9 класів, понад 40 вчителів. Узагальнено досвід 18 міських і 4 сільських шкіл, де вивчалась ефективність педагогічного впливу вчителів на формування і розвиток пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи.

На **третьому** етапі (1998-2000 рр.) опрацьовувались результати педагогічного експерименту, аналізувався та узагальнювався здобутий експериментальний матеріал, формулювались теоретичні і практичні висновки дослідження, здійснювалось літературне оформлення дисертації, були складені пропозиції і методичні рекомендації щодо виховного і освітнього напрямів позакласної роботи в школі, були написані статті з проблеми дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні психолого-педагогічних умов, ефективних форм, методів і прийомів формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі: методики організації діяльності гуртків, проведення ігор, пошуково-дослідницької та туристсько-екскурсійної роботи з метою формування пізнавальних інтересів і розвитку творчих здібностей учнів, а також у розробці критеріїв рівня сформованості цих інтересів.

Теоретичне значення дослідження полягає у висвітленні методологічних

аспектів досліджуваної проблеми; теоретичному обґрунтуванні рівнів прояву пізнавальних інтересів учнів у пошуковій і дослідницькій діяльності в навколишньому середовищі; методичному забезпеченні процесу вдосконалення змісту і методики позакласної роботи; експериментальній перевірці запропонованої методики формування пізнавальних інтересів учнів, як якості творчої особистості.

Практичне **значення** дослідження визначається розробками конкретних рекомендацій щодо форм, методів і прийомів формування пізнавальних інтересів учнів, удосконалення змісту позакласної роботи з цією метою. Результати і матеріали дослідження, запропоновані засоби формування пізнавальних інтересів учнів можуть бути використані безпосередньо вчителями шкіл, керівниками гуртків і товариств, організаторами виховної роботи, методистами під час організації та проведення позакласної роботи.

Особистий внесок здобувача полягає в теоретичному обґрунтуванні і розробці основних ідей, положень та форм, методів і прийомів проведення позакласної роботи; в експериментальній перевірці методики формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи; в обґрунтуванні подальших напрямів розвитку пізнавальних інтересів учнів у системі шкільної та позашкільної освіти.

Вірогідність отриманих результатів дослідження забезпечується методичною обґрунтованістю вихідних положень, відповідністю їх рівню сучасного розвитку психолого-педагогічної науки; орієнтацією на науковий принцип аналізу і узагальнення педагогічного досвіду; застосуванням комплексу методів дослідження, адекватних його меті та задачам; доцільністю вибору напрямів експерименту; репрезентативністю вибірки; якісним і кількісним аналізом матеріалів дослідження; апробацією і впровадженням в практику результатів дослідно-експериментальної роботи на різних рівнях.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювались під час викладання курсів «Методика викладання географії», «Шкільна географія», «Система позакласної роботи» для студентів у Харківському національному університеті ім. В.Н.Каразіна; на семінарах і курсах підвищення кваліфікації у Харківському обласному інституті вдосконалення вчителів; у власній практиці роботи в школах Сумської області та міста Харкова; під час постійних консультацій для вчителів шкіл у Харківському регіональному та університетському науково-методичному центрі безперервної географічної освіти.

Найважливіші теоретичні положення дослідження були висвітлені на 4 міжнародних науково-методичних семінарах у Харкові (19%, 1998,2000,2001 рр.), на міжнародних науково-практичних конференціях у Херсоні (1998, 2000 рр.), Всеукраїнській науково-практичній конференції в Києві (2000 р.). Основні результати дослідження доповідалися на засіданнях лабораторії методики географії

Інституту педагогіки АПН України (1995-2001 рр.), на засіданнях кафедри фізичної географії та картографії ХНУ, звітних наукових конференціях ХНУ.

Публікації. Основні теоретичні положення, результати дослідження і висновки дисертації знайшли відображення в 14 публікаціях автора: 2 статті в наукових журналах, 7 — у збірниках наукових праць, 5 — у матеріалах науково-методичних семінарів і наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (200 джерел, з них 17 іноземними мовами). Основний текст подано на 161 сторінці машинописного тексту, робота містить 19 таблиць і 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано основні завдання, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість одержаних результатів, їх апробацію.

У *першому* розділі — «Проблема пізнавальних інтересів учнів у теорії і практиці навчання» — досліджуються теоретичні засади проблеми, аналізується стан проблеми у психолого-педагогічній і методичній літературі та практиці роботи школи.

Джерела інтересу особистості знаходяться у природному середовищі і суспільному житті, і тільки за допомогою інтересу встановлюється зв'язок суб'єкта з об'єктивним світом. Інтерес не може бути обмежений лише питаннями здобуття знань, він є джерелом особистої освіти і розвитку школяра, які охоплюють і його соціальну життєдіяльність. У цій складній залежності і в органічній єдності взаємодіють емоційні, інтелектуальні і вольові процеси розвитку особистості.

Пізнавальний інтерес — це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета і діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. Цей інтерес має пошуковий характер, підвищує можливості розумового розвитку учня (В.Ф.Паламарчук), сприяє усвідомленій самостійності (О.Я.Савченко), викликає продуктивну роботу (В.І.Лозова), змінює способи розумової діяльності (Г.І.Щукіна), є умовою розвитку творчої особистості (М.І.Алексеева).

Характерними особливостями інтересу є його усвідомленість, емоційність, особлива вольова спрямованість на пізнання довкілля. Наявність взаємозв'язку між інтересом і різноманітними психологічними функціями призводить до такого висновку: якщо ми бажаємо сформувати пізнавальний інтерес, організуючи пізнавальну діяльність учнів, необхідно сформувати в них ті психологічні функції, які пов'язані з інтересом.

Пізнавальний інтерес у навчальній діяльності виступає як результат взаємодії об'єктивної і суб'єктивної сторін інтересу. Він виражає прагнення учнів до знань і самостійної творчої роботи, тому вважається педагогами одним з найбільш значущих і надійних факторів, які інтенсифікують пізнавальну діяльність школярів.

Навчання спирається на інтереси дітей, воно ж і формує їх, тому інтерес є передумовою навчання і його результатом. Пізнавальний інтерес може виступати і як засіб навчання, і як мета педагогічної роботи в плані розвитку загальної пізнавальної активності. Така потрібність прояву інтересу як мети, засобу і результату навчання і виховання складає головну особливість педагогічного аспекту проблеми формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі.

Пізнавальний інтерес учня має предметну спрямованість, він складний і багатоаспектний і виявляється: як ефект впливу інтересу на особистість (позитивне ставлення до навчально-виховного процесу); як особистий прояв у мотиваційній сфері (потяг до знань); як якість діяльності учня (ставлення до змісту і процесу позакласної роботи); як формування особистості школяра (активна пізнавальна діяльність і спілкування з учителями, товаришами). Найважливіша педагогічна закономірність полягає в тому, що найефективнішим напрямом здійснення розумового і соціального розвитку школяра є розвиток саме пізнавального інтересу.

Значне місце в цьому розділі відведено вивченню досвіду роботи шкіл з питань формування і розвитку пізнавальних інтересів у позакласній роботі у відповідності з особистим вибором учнів. Анкетуванням було встановлено, що головним мотивом участі школярів у позакласній роботі є інтерес до поглиблення знань (87,3 % відповідей). 98% учнів вважають, що позакласна робота повинна відповідати їх інтересам і потребам, але це не завжди здійснюється у позакласних заходах.

Пробудження пізнавальних інтересів відбувається під впливом стихійних і організованих факторів. Перевагу у відповідях учнів надано заняттям у гуртках (24%), туристським походам та екскурсіям (23%), урокам (22%). Значний вплив на підлітків мають засоби масової інформації, вулиця, товариші та інші стихійні фактори, які складають 31%.

Виявлення характеру прояву пізнавальних інтересів учнів дозволило встановити наявність трьох груп школярів: з високим рівнем пізнавальних інтересів — 11 %, з середнім — 28%, та низьким рівнем — 61%. Доведено, що рівні розвитку інтересів відповідають рівням навчальних досягнень школярів, можливостям їх творчого потенціалу.

У *другому* розділі «Дослідно-експериментальна робота з проблеми формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи»

розглянуті дидактичні умови формування цих інтересів у різних формах позакласної роботи. Змістом цього етапу дослідження був формуючий експеримент, у процесі якого розв'язувались такі завдання: вивчались можливості гуртків і товариств, ігор, екскурсій і туристських походів як засоби в формування пізнавальних інтересів учнів; апробувалися напрями удосконалення організаційних форм, методів і прийомів, практичної діяльності вчителя і пізнавальної діяльності учнів у системі позакласної роботи; перевірялись критерії рівнів сформованості пізнавальних інтересів учнів.

Основними напрямами реалізації проблеми формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи ми вважаємо організацію різноманітних за змістом гуртків і товариств, посилення екскурсійно-туристської роботи, оптимальне використання ігор. Ці форми мають можливості широкого охоплення школярів різними видами добровільної пізнавальної діяльності, які сприяють забезпеченню стійких інтересів учнів до навчання і до пізнання.

Для реалізації поставленої проблеми була створена модель формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі, яка має комплексний характер і охоплює чотири підструктури діяльності особистості: психофізіологічну, пізнавальну, мотиваційну, комунікативну. Виділення цих підструктур зумовлено об'єктивними факторами, які є важливими для творчої діяльності школяра, коли в центр уваги ставиться особистість, її емоційний стан та індивідуальна своєрідність.

Предметом нашого дослідження були обрані природничі дисципліни, які відзначаються своєрідністю форм і методів вивчення, тому що вони розглядають конкретні реально існуючі об'єкти та явища природи. Їх вивчення вимагає таких форм організації навчальної роботи як практичне заняття в природі, спостереження, екскурсії і походи, а також використання методів роботи, які базуються на безпосередній наочності. Дуже часто географічні дослідження здійснюються на біологічних та історичних об'єктах, де проявляються фізичні та хімічні закони, тому наявним є тісний взаємозв'язок усіх природничих предметів.

В організації позакласної роботи з метою виховання творчої особистості слід дотримуватися таких необхідних умов: зв'язок навчально-виховної роботи на уроках і в позакласній роботі; широка самодіяльність учнів і пошуково-дослідницький характер їх діяльності; широке поєднання індивідуальної і колективної роботи.

Провідним фактором формування пізнавальних інтересів вважається пізнавальна діяльність, яка є формою активного ставлення людини до оточуючої дійсності. Ми виділяємо такі види прояву інтересу учнів у пізнавальній діяльності: споглядальний, споглядально-дійовий, пізнавальний, пізнавально-

творчий, теоретичний та теоретично-конструктивний. Тому інтерес є своєрідною складною динамічною системою кількісних і якісних змін в інтелектуальній і соціальній діяльності учня в залежності від його віку та особливостей його психіки, яку треба враховувати під час формування і розвитку в школярів пізнавальних інтересів.

В умовах позакласної роботи найбільш доцільною організаційною формою є **гуртки** та їх сполучення у вигляді **товариств**, які розраховані на тривалу діяльність учнів. Теоретична робота учнів повинна мати тісний зв'язок з практикою, збагачуватись спостереженнями у навколишньому середовищі, практичними вміннями і навичками учнів під час стаціонарних та польових досліджень (природничого, екологічного, рекреаційного, екскурсійного, туристсько-краєзнавчого), мати суспільно корисний характер. Дослідницький характер діяльності сприяє розвитку в учнів самостійності, допитливості, професійної орієнтації і виховує справжній пізнавальний інтерес.

За якісними і кількісними оцінками нами було встановлено, що учні мають різний рівень навчальних досягнень. Високий рівень в експериментальних групах мали 34,1% учнів, середній — 33,8%, низький — 32,1%. Для представників кожної групи було визначено три зони найближчого розвитку пізнавальних інтересів. Складовими цієї системи є використання комплексу різних видів самостійних творчих робіт, взаємодія індивідуальної, групової та колективної діяльності учнів.

Процесу формування особистості учня, розвитку його інтелектуальних здібностей сприяють міцні знання про природу, історію і культуру рідного краю, які ґрунтуються на краєзнавчому принципі: шляхом пізнання дійсності від близького до далекого, від знайомого до незнайомого. Такий підхід у формуванні пізнавальних інтересів передбачає утвердження одвічних духовних цінностей людини: патріотизму, працьовитості, власного світогляду, національної свідомості.

Основними психолого-педагогічними умовами формування пізнавальних інтересів учнів на заняттях у гуртку є: врахування дитячих захоплень і вікового складу вихованців, зміна вражень за рахунок різноманітних виховних прийомів, створення ситуації раптовості, новизни, романтичності, емоційно-інтелектуальне нагнітання, колективна творчість. Активізація пізнавальної діяльності здійснюється методом проблемного викладання, частково-пошуковим і дослідницьким методами, а також використанням елементів колективної праці. Сприйняття пізнавального матеріалу учнями підвищується, коли використовуються сучасні та краєзнавчі явища і факти, наочні засоби інформації, образні характеристики окремих природних об'єктів і явищ, парадоксальні дані.

Проблемний виклад знань лежить у сфері безпосередніх інтересів учня і має вплив на пізнавальний процес у цілому, тому що припускає вибір способів рішення, потребує застосування системи дослідницьких процедур і завершується

втіленням одержаних результатів у практику. Це підвищує справжній інтерес на рівні теоретично-конструктивного, створюючи позитивну внутрішню мотивацію пізнавальної діяльності. Активний пошук розв'язання поставленого завдання у самостійній діяльності викликає в учнів стійкий пізнавальний інтерес. У цьому випадку інтерес-мета співпадає з інтересом-досягненням, тому школярі нагхненно працюють і одержують насолоду від праці.

Практика у навчанні — це елемент пізнавальної діяльності, в якій штучно імітується ситуація використання результатів пізнання в житті. Життєва практика дозволяє в природних умовах використовувати результати пізнавальної діяльності та навчити учнів застосовувати одержані знання і вміння, які стають справжнім досягненням творчої особистості.

За результатами контрольних робіт в експериментальних класах помічено приріст знань з природничих предметів: кількість відмінних і добрих оцінок складала 72,9% проти 61,6% у контрольних класах. Ефект проявився не тільки у розвитку пізнавальних інтересів, а й у розвитку розумових здібностей і творчої активності дітей.

Дидактичні ігри є складовою частиною як гурткової, туристсько-краєзнавчої роботи, так і позакласної роботи взагалі. Вони охоплюють емоційну сферу дітей, поживляють пізнавальну діяльність, стимулюють творчі процеси. Гра загострює емоційно-пізнавальний процес, розширює кругозір школярів, впливає на розвиток творчих сил, уяву, фантазію, має вплив на самоствердження дітей, що сприяє формуванню пізнавальних інтересів, а пізнання стає для них захоплюючим процесом пізнання.

Розроблені нами ігри були декількох видів: дидактичні ігри (головоломки, кросворди, задачі), які спирались на раніше засвоєні знання; вікторини, що вимагали розкриття протиріч між засвоєними та новими знаннями; сюжетно-рольові ігри, які розвивали вміння учнів вести колективну роботу, моделювати варіанти практичних дій.

Здобутий пізнавальний досвід у грі забезпечує цілеспрямований пошук, вибір та послідовність дій, тому діяльність учнів носить яскраво виражену творчу спрямованість індивідуально-колективного плану. Потреба в спілкуванні на пізнавальній основі позначається на соціальній мотивації, головними мотивами тут є діяльність у колективі, відповідальність перед товаришами за доручену справу. Підсумком гри буде позитивне ставлення до навчання та великий пізнавальний інтерес.

Контрольна перевірка впливу дидактичних ігор на пізнавальні інтереси учнів показала, що їх використання призводить до значних зрушень у якості знань школярів. Успішність учнів експериментальних класів складала 98%, контрольних — 94%, а якість знань була більш ніж на третину вищою, ніж у контрольних класах.

Експерсії і туристські походи виступають як форма просторового пізнання оточуючого світу і спираються на спостереження та образне мислення. Краєзнавчий принцип навчання і виховання забезпечує свідоме засвоєння знань, вмін і соціального досвіду на рівні емпірично-чуттєвого досвіду учнів, їх емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього середовища.

Туризм можна розглядати як польовий метод краєзнавчих досліджень, поруч з його іншими численними функціями (відновлюючою, пізнавальною, виховною та іншими). Він надає шкільному краєзнавству дійового, творчого, суспільного характеру, підсилює виховний вплив походів, дає можливість широкого використання міжпредметних зв'язків, вироблення в учнів навичок самостійної роботи.

Експерсії, походи, подорожі та експедиції належать до чотирьох основних організаційних форм туристської роботи в школі. Спільним для них є: їх загальне спрямування — поглиблене вивчення навколишнього світу; всі вони доступні для школярів різного віку і різних інтересів; вони є формами колективної праці, спрямованої на згуртування учнів.

Ми пропонуємо використовувати поняття «навчальне середовище» — особливий конкретний простір Землі, який визначається певними пізнавальними можливостями. Безпосередній контакт із середовищем, його природою, історією, культурою викликає в людині почуття особистої причетності до нього. Об'єкти оточуючого світу викликають в учнів конкретні чуттєві враження, стимулюють наочно-образне мислення, тому створюються умови для активного пізнавального процесу. Наочне сприйняття впливає на почуття, стимулює інтерес до пізнання світу. Відомо, що Батьківщина пізнається дякуючи вивченню рідного краю, а це неординарний фактор патріотичного виховання.

Заняття в польових умовах переслідують різну мету і мають різноманітні форми, але поступово туристський характер походів може змінитися науковим дослідженням. Тут ландшафт стає додатковим компонентом навчання, використовується як природна лабораторія, а школярі залучаються до процесу пошуків, відкриттів і досліджень. Заняття проводяться в природно-соціальному оточенні, які перетворюються на навчально-тренувальний полігон, що активно і постійно впливає на їх інтелектуальний, фізичний, емоційно-психічний розвиток, стає початком становлення творчої особистості.

Візуальні спостереження та їх оформлення у щоденниках допомагають школярам з'ясувати, усвідомити зв'язок теоретичних знань з практикою, тому мають розвивальне значення. Так досягається сполучення теоретичних знань з особистою участю у дослідженні, а похід носитиме не тільки споглядально-розважальний характер, а й практичну спрямованість.

Дослідження виявило, що пізнавальний інтерес учнів виникає і розвивається

під час підготовки та проведення походу, коли в учнів формуються нові навички набуття знань, з'являється прагнення до самостійної праці, виховується самодисципліна.

Підсумками походів є письмовий звіт, камеральна обробка матеріалів (оформлення загального щоденника походу, вивчення та опис зібраних матеріалів, підготовка доповідей або рефератів, виготовлення наочних посібників і окремих експонатів тощо), звітна виставка, туристсько-краєзнавчий вечір. Практична спрямованість мандрівок і їх наочний результат — ще одна умова використання пізнавальних інтересів учнів як засобу виховання рис творчої особистості.

Шкільний туризм дозволяє формувати високий рівень пізнавальних інтересів, які характеризують готовність особистості до залучення в активну дослідницьку діяльність, яка є критерієм розвиненого пізнавального інтересу. Пізнавальна активність учня вже не обмежується сферою туризму, а має вплив на всі сфери його діяльності і стає його життєвою необхідністю, а це сприяє розвитку творчої особистості.

Ефективність запропонованих форм визначалась за допомогою контрольних робіт. Кількість відмінних і добрих оцінок в експериментальних класах складає 75,7% проти 64,8% у класах контрольних. Відсоток учнів, які виконали завдання з оцінками «добре» та «відмінно» до походу складає 30,0%, після нього — 62,8%. Загальна успішність складала відповідно 80% та 100%.

На основі виконаного дослідження ми виділили критерії сформованого пізнавального інтересу школярів у позакласній роботі, які сприяють розвитку їх інтелектуально-творчих здібностей: яскраво виражений інтерес учнів до предмета, оцінювання матеріалу; напруженість, концентрація уваги, вдумливість, критичність мислення; активність учнів у засвоєнні знань, що проявляється в їх ініціативності і творчого підходу до роботи; рівень самостійності при виконанні пізнавальних завдань, практичних робіт; потреба в творчості; підвищений інтерес до теоретичних знань; вибір спецкурсу за інтересом; організація свого дозвілля; самостійне поповнення знань з джерел, які стоять поза навчальним процесом.

Жоден з перелічених критеріїв не є достатнім, тому важливо підкреслити їх взаємозв'язок, бо тільки за їх сукупністю можна судити про ступінь розвитку пізнавального інтересу в поєднанні з проявом вольових якостей у праці учня.

У кінцевому підсумку результати обробки виконаних учнями експериментальних класів (ЕК) і контрольних класів (КК) письмових робіт підтвердили гіпотезу нашого дослідження. На основі отриманих кількісних даних ми застосували критерій s^2 , рекомендований М.Грабар і К.Краснянською для педагогічних досліджень, який застосовується для порівняння об'єктів двох сукупностей (ЕК і КК) за станом певних властивостей (у даному випадку рівень

навчальних досягнень учнів) при 5-відсотковому рівні помилки ($\alpha=0,05$) та числа ступенів вільності $\nu=c-1=3$ (с дорівнює 4 категоріям оцінок).

Аналіз результатів дослідження свідчить про ефективність розробленої методики формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи, що відображено в таблиці 1.

Фактичне значення статистики критерію χ^2 нашого дослідження більше критичного значення (відповідно 13,39 і 7,82), що дає підстави стверджувати, що запропоновані нами форми і методи позакласної роботи більш ефективні, ніж традиційна методика в аспектах мотивації навчання, розвитку досвіду активної пізнавальної діяльності, досягнення сприятливої атмосфери навчання та, на цій основі,— формування пізнавального інтересу як риси творчої особистості.

Таблиця 1

Результати експериментального дослідження

Досліджувані теми	Вибірки*	Категорії (оцінки)				Критичне значення статистики критерію χ^2	Фактичне значення статистики критерію χ^2
		1. «5»	2. «4»	3. «3»	4. «2»		
Гуртки і товариства	ЕК=402 КК=402	137 89	136 140	119 150	10. 23	7,82	11,68
Походи та екскурсії	ЕК=415 КК=415	146 110	171 148	84. 123	14.; 34	7,82	11,56
Дидактичні ігри	ЕК=450 КК=450	131 107	199 163	112 153	8. 27	7,82	16,94
Разом (сума)	ЕК=1257 КК=1267	414 306	506 451	315 426	32 і 84	7,82	13,39

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Проблема формування пізнавальних інтересів учнів є однією з найбільш актуальних проблем у педагогічній теорії і практиці. Як важливий фактор діяльності учнів пізнавальні інтереси характеризуються динамічними взаємозв'язками методологічного, мотиваційного і науково-методичного аспектів навчально-виховного процесу в школі. Як показало дослідження, формування в учнів інтересу до навчання не може обмежуватися тільки навчальною діяльністю, воно повинно продовжуватися в процесі позакласної роботи, яка є підсистемою педагогічного процесу в школі.

2. Пізнавальний інтерес притаманний усім компонентам позаурочної роботи, яка є сполучною ланкою шкільної та позашкільної освіти та виховання, які забезпечують науковість, повноту, варіативність, широту, природність і цілісний підхід до розв'язання досліджуваної проблеми.

3. Пізнавальний інтерес — це інтегральна властивість особистості, яка характеризує її емоційну, інтелектуальну і вольову сфери. За результатами нашого дослідження для реалізації творчого потенціалу школярів ефективним є використання краснавчачого принципу навчання і виховання, пошукового та дослідницького підходів у самостійній практичній діяльності, тісне поєднання навчального і позанавчального процесів у школі.

4. Проведене комплексне дослідження підтвердило, що методика позакласної роботи носить універсальний характер і має значний поліваріантний потенціал. Система позакласної роботи, складовою частиною якої є гуртки і товариства, екскурсії і туристські походи, ігри, забезпечують адекватність педагогічного впливу на учнів і високу ефективність роботи з метою формування їх інтересів до пізнання навколишнього середовища.

5. Проведене дослідження довело, що методика ефективного формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі має ряд етапів:

а) підготовка учнів, яка забезпечує певний запас знань і вмінь, мовних пізнавальних засобів, необхідних для виховання інтересів учнів;

б) створення позитивного емоційного ставлення до предмета і до діяльності, яке є необхідною передумовою формування пізнавального інтересу;

в) організація творчої діяльності, яка пробуджує в учнів пізнавальні запити та її активізація у процесі самостійної краснавчачої роботи з метою подальшого розвитку пізнавальних інтересів;

г) систематична пошукова діяльність учителя, використання доцільних форм і методів навчання і виховання з метою розвитку в учнів стійкого пізнавального інтересу.

6. У процесі дослідження виявлено і методично обґрунтовано систему організаційно-педагогічних умов формування пізнавальних інтересів учнів: врахування світу дитячих захоплень і вікового складу вихованців; зміна вражень за рахунок різноманітних прийомів; емоційно-інтелектуальне нагнітання; створення ситуації раптовості, новизни, романтичності; наявність елементу колективної творчості.

7. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено необхідність і важливість удосконалення форм, методів і прийомів формування пізнавальних інтересів учнів. Показано, що важливе значення мають теоретична, практична, краснавчача і суспільно корисна форми роботи. Активізація пізнавальної діяльності учнів здійснюється методом проблемного викладання, частково-пошуковим і дослідницьким методами під час стаціонарних і польових досліджень.

8. З'ясовано, що формування пізнавальних інтересів є більш ефективним, якщо: організується різноманітна творча діяльність, види якої систематично чергуються; знання виробляються на індуктивно-практичній основі з

поступовим залученням елементів дедуктивних міркувань; максимально використовується принцип наочності; реалізуються міжпредметні зв'язки; у практику позакласної роботи впроваджуються доцільні форми і методи навчально-виховного процесу.

9. У дослідженні виявлено рівні прояву інтересів учнів у пізнавальній діяльності в їх динамічній системі: споглядальний, споглядально-дійовий, пізнавальний, пізнавально-творчий, теоретичний і теоретично-творчий. Також визначено критерії рівнів сформованості пізнавальних інтересів учнів, показники яких розкривають комплексні досягнення в процесі позакласної роботи: позитивний розвиток потреб і мотивів у діяльності учня, розвиток інтелекту, цілісне і світоглядне сприйняття оточуючого світу, активна комунікативна діяльність.

10. Проведений педагогічний експеримент виявив закономірності розвитку в учнів пізнавальних інтересів; за основними методико-педагогічними критеріями довів обґрунтованість розробленої методики, яка ефективніша за традиційну. Запропоновані методичні рекомендації можуть бути використані в усіх різноманітних формах системи шкільної та позашкільної освіти.

Результати дослідження висвітлено в публікаціях:

1. Формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі // Рідна школа.— 1999.— №2.— С.27.
2. Функції, етапи, стадії географічного краєзнавства // Географія та основи економіки в школі.— 1999.— №3.— С.38.
3. Формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі // Географія і сучасність: 36.наук.праць національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова.— К.— 1999.— С171-174.
4. Розвиток пізнавальних інтересів учнів до географії // Творчість: ідеал і принципи педагогічної діяльності: 36. наук, праць.— К.— Запоріжжя, 1998.— С. 98 (у співавторстві з В.П.Корнєєвим). Авторіві належить опрацювання і редагування фактичного матеріалу.
5. Географічні ігри як засіб формування пізнавальних інтересів учнів на позакласних заняттях // Творчість: ідеал і принципи педагогічної діяльності: 36. наук, праць.— К.— Запоріжжя.— 1998.— С.123 (у співавторстві з В.П.Корнєєвим). Авторіві належить опрацювання фактичного матеріалу.
6. Формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній роботі з природничих дисциплін // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: 36. наук, праць — К.— Запоріжжя, 2000.— Вип. 17.—С.48-50.
7. Туристсько-краєзнавча діяльність як засіб формування пізнавальних інтересів школярів // Географічна освіта і наука в Україні: 36. наук, праць. //

Гол. ред. Я.Б.Олійник.— К.: Фітосоціоцентр, 2000.— С. 73.

8. Формування пізнавальних інтересів учнів у позакласній діяльності // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: 36. наук, праць.— К.: Антекс, 2000.— Вип. 1.— С. 94-95.

9. Значення карт як засобу розвитку пізнавальних інтересів з метою виховання творчої особистості школярів.//Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: 36. наук, праць.— Вінниця: Антекс, 2001.— Вип. 2 - С. 48-51.

10. Особливості формування інтересу до навчання в умовах безперервної географічної освіти//Безперервна географічна освіта: нове змісті і методиці: III міжнародн. наук.— метод, семінар (Харків, 1996). Матеріали.— Харків.— 1996.— С.37-38.

11. Роль учителя у розвитку пізнавального інтересу учнів до географії // Безперервна географічна освіта: нове у змісті і методиці: III міжнародн. наук.— метод, семінар (Харків, 1996). Матеріали.— Харків.— 1996.— С.82.

12. Науково-дослідницька діяльність школярів як засіб формування їх пізнавальних інтересів // Безперервна географічна освіта: інноваційні методи і технології: Матеріали IV міжнародн. наук.-метод. семінару (Харків, 1998).— Харків.— 1998.— С.42-43.

13. Географічне краєзнавство і пізнавальні інтереси учнів (експериментальний аспект) // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 1998).— К.: Реформа, 1998.— С.38-40.

14. Формування пізнавальних інтересів школярів на екскурсіях і в туристських походах // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 2000).— К.: Реформа, 2000.— С.14-16.

АНОТАЦІЯ

Захаров С.В. Формування пізнавальних інтересів учнів основної школи у процесі позакласної роботи. Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 — теорія і методика виховання. Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2001.

Захищаються результати теоретико-експериментального дослідження, в ході якого була розроблена методика формування пізнавальних інтересів учнів основної школи в процесі позакласної роботи на заняттях гуртків і товариств, під час організації і проведення екскурсій і туристських походів, ігор.

В дослідженні викладена система методичних умов організації системи позакласної роботи з формування пізнавальних інтересів школярів, з'ясовані

критерії рівнів сформованості цих інтересів під час проведення позаурочних занять. Експериментально підтверджено, що формування пізнавальних інтересів учнів є важливою педагогічною проблемою, рішення якої буде сприяти підвищенню рівня розумового розвитку і виховання школярів і активізації їх пізнавальної діяльності, формуванню рис творчої особистості.

Ключові слова: формування, педагогічний процес, пізнавальний інтерес, виховання, позакласна робота, природничі дисципліни, творча особистість.

АННОТАЦИЯ

Захаров С. В. Формирование познавательных интересов учащихся основной школы в процессе внеклассной работы.— Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07—теория и методика воспитания. Институт проблем воспитания АПН Украины, Киев, 2001.

Защищаются результаты теоретико-экспериментального исследования, в ходе которого разработана методика формирования познавательных интересов учащихся основной школы в процессе внеклассной работы на занятиях кружков и обществ, во время организации и проведения экскурсий, туристских походов и игр на примере школ Харьковской области.

Познавательный интерес имеет четко выраженную предметную направленность, он сложный и многоаспектный и проявляется: как эффект воздействия интереса на личность (положительное отношение к учебно-воспитательному процессу); как личностная мотивация (стремление к знаниям); как качество деятельности учащегося (отношение к содержанию и процессу внеклассной работы); как формирование личности школьника (активная познавательная деятельность, творческое общения с учителями, товарищами).

В условиях внеклассной работы формирование познавательных интересов учащихся имеет свои особенности, так как базируется на краеведческом принципе обучения и воспитания. Важнейшая педагогическая закономерность учебно-воспитательного процесса в школе заключается в том, что наиболее эффективным направлением в осуществлении умственного и социального становления ученика является развитие именно познавательного интереса.

Данное исследование проводилось на материалах естественных дисциплин (географии, биологии, физики, химии, а также истории как краеведческого предмета), выбор которых объясняется тем, что их изучение открывает большие возможности для формирования и развития познавательных интересов.

Выявлены основные источники возникновения познавательных интересов у школьников во внеклассной работе: окружающая среда, в частности природа,

научно-популярная литература, коллективная деятельность, эмоциональное изложение материала учителем, игровые ситуации, туристско-краеведческая работа, социально и жизненно важная необходимость и значимость знаний и умений, их практическое использование.

В работе показаны методика и этапы эффективного развития интересов к познанию, специфика развития всех сфер личности ученика (мотивационной, интеллектуальной, эмоциональной, волевой, коммуникативной) с учетом его индивидуальных возрастных и психологических качеств. Выделены стадии проявления интереса учащихся в познавательной деятельности: созерцательный, созерцательно-деятельностный, познавательный, познавательно-творческий, теоретический, конструктивный. Поэтому интерес является сложной динамичной системой количественных и качественных изменений в интеллектуальной и социальной деятельности ученика в зависимости от его возраста и особенности его психики.

Также изложена система методических условий (форм, методов и средств) организации внеклассной работы по формированию познавательных интересов школьников при организации работы кружков и обществ, организации и проведении экскурсий и походов, дидактических и познавательных игр. Показано, что важное значение имеет теоретическая, практическая, краеведческая и общественно-полезная формы работы.

Активизация познавательной деятельности школьников осуществляется методом проблемного изложения, частично-поисковым и исследовательским методами во время стационарных и полевых исследований. Результатом такой работы является развитие личности учащегося в целом, а активная практическая познавательная деятельность становится источником его творческих поисков.

В работе определены критерии уровней сформированности познавательных интересов во время проведения внеурочных занятий: ярко выраженный интерес ученика к предмету; оценивание познавательного материала; сосредоточенность внимания; активность учеников в усвоении знаний: инициативность и самостоятельность, целенаправленность; добровольность решения учащимися познавательных задач, проблемных ситуаций, практических работ; повышенный интерес к теоретическим знаниям; выбор спецкурса по интересу, организация своего досуга, самостоятельное пополнение знаний из других источников, стоящих вне учебного процесса.

Экспериментально подтверждено, что формирование познавательных интересов учащихся является важнейшей педагогической проблемой, решение которой будет способствовать повышению уровня умственного развития школьников, активизации их познавательной деятельности и формированию всесторонне развитой личности.

Многолетний педагогический эксперимент подтвердил эффективность

методики формирования познавательных учащихся основной школы в процессе внеклассной работы. Анализ данных, полученных в результате исследования показывает взаимосвязь между всеми формами организации внеклассной работы и дидактическими методами и приемами при формировании познавательных интересов школьников.

Ключевые слова: формирование, познавательный интерес, педагогический процесс, воспитание, внеклассная работа, естественные дисциплины, творческая личность.

ANNOTATION

Zakharov S. V. The development of cognitive interests of pupils in common school during the process of out-of-class work.— Manuscript.

The Candidate's of Science Degree Dissertation in Pedagogic, speciality 13.00.07 — theory and methodic education / Institute of Problems of Upbringing the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine/.— Kiev, 2001.

The results of theoretic and experimental investigations are defended. As a result of this investigations there was worked out the method of developing cognitive interests of pupils of common schools in the process of out-of-class work at the lessons of hobby groups and societies, during tourist's tours and excursions, games. The system of methodic conditions of organizing out-of-class work on developing cognitive interests of pupils is given, some criterions of developing level of such interests during out-of-school classes are defined. It is experimentally confirmed that the development of cognitive interests of pupils is the important pedagogic problem, its decision will favor in raising the level of pupils' mental development and the making more active their cognitive activity.

Key-words: developing, pedagogic process, cognitive interest, education, out-of-class work, natural subjects, personality.

Підписано до друку 18.10.2001 р.
формат 60 x 90 1/16, гарнітура Тайме,
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

УА ТОВ НВП «Сканер»
м. Харків, вул. Тобольська, 42-а, оф. 508